څلرم فصل

افراد (خلګ) او اساسي قوانين:

ملت ډېر سخت په زړه زخمي سوی دئ او دښمنان د لا زيات تاوان په فکر کي دي. خلګ امنيت او انتقام دواړه غواړي. کېدلای سي چي په داسي يوه حالت کي، چي اضطراري حالت بلل کېږي، د اساسي قانون عمده حقوق محدود کړه سي؟ آيا ملت بايد د تروريستانو په وړاندي، چي د امريکې له آزادۍ څخه په استفاده کولو سره يي يو بې ساری ټروريستي عمل سر ته ورساوه، بې دفاع او غلی پاته سي؟ دا هغه سوال و، چي د امريکې د متحده ايالاتو حکومت د ۲۰۰۱ع کال د سپتمبر تر يوولسمي وروسته ورسره مخامخ و. په ډېر تلوار سره يي د وطن پالني قانون Patriot Act تصويب کړ، چي د هغه له مخي حکومت د هغو کسانو څارنه زياته کړه چي تر اشتباه لاندي راتلل. د امريکې د متحده ايالاتو په تاريخ کي دا لومړی ځل نه و، چي په دا ډول له تشنج څخه ډک حالت کي د خلګو پر آزادي ګانو باندي بنديزونه ولګول سول.

هر سياسي سيستم، په تېره بيا تر فشار لاندي حالاتو کي، د قدرت د ټينګښت او محدودولو له ستونزي سره مخامخ کېږي. د حکومت د اقتدار او مدني آزاديو تر منځ او همدارنګه د اکثريت د غوښتنو او د اقليت د حقوقو تر منځ مناسب توازن ساتل څه اسانه کار نه دئ.

په امريکا کي ډېر خلګ ښايي دا ومني چي د ستري محکمې تصميم پخپله قانون دئ حتی که د کانګرس خوښه هم نه وي. مګر ډېر خلګ ښايي دا ونه مني چي هغه مسلمانان چي په هوايي ډګر کي لمونځ کوي بايد الوتکي ته په دې اشتباه پرې نه ښوول سي چي دوی به ښايي په الوتکه کي بمب کښېږدي. آيا د هغو خلګو خاصه څارنه ځکه بايد وسي، چي څېرې يې د منځني ختيځ اوسېدونکو ته ورته دي او دوی به ښايي، يوازي ښايي، تروريستان وي؟ او که چيري دوی ټروريستان نه وي آيا دوی کولای سي په

هغو خلګو، چې دوی یې په دې تور تورن کړي وه دعوه وکړي؟ څرنګه کولای سو د سیاسي قدرت حدود وټاکو او څرنګه کولای سو د اکثریت د غوښتنو او د افرادو او اقلیتونو د حقوقو تر منځ توازن منځته راوړو؟ د دې کار له پاره د عنعناتو، قوانینو او تر ټولو مهم د ملي اساسي قوانینو لخوا ځیني لارښووني منځته راغلي دي چې د حکومت کولو اساسي کړنلاري راښیي.

په اوسنۍ نړۍ کي اساسي قوانین:

په عادي توګه، اساسي قانون یو لیکلی سند دئ چې د یوه سیاسي سیسټم د جوړښت عمده ټکي بیانوي. پولیټکل ساینټستان (اساسي قانون) د یو لړ قواعدو او دودونو په توګه تعریفوي چې د هغه پر اساس حکومت خپلي چاري پر مخ بیایي. دا قواعد او دودونه ښایي لیکلي یا نالیکلي وي، ښایي د یوې قانوني پروسې له لاري وضع سوي وي او یا هم تر قانوني پروسې دباندي منځته راغلي وي. تقریباً ټول ملتونه ځانته اساسي قوانین لري ځکه دوی د ځینو ټاکلو قواعدو له مخې خپلي چاري پر مخ بیایي. په بې نظمو، فاسدو، او یا هم استبدادي سیسټمونو کي، ښایي پر اساسي قوانینو دومره حساب ونه سي. افغانستان، چې وسله والو قبیلو او جنګسالارانو سره ویشلی دئ، په دې نه دئ توانېدلی چې خپل نوی اساسي قانون تطبیق کړي. په کانګو کي (پخواني زایر)، موبوتو هیڅ هغه شي ته چې د هیواد له شتمنۍ څخه د ده د غلا مخه یې نیوله، اجازه نه ورکوله. په کال ۱۹۳۶ع کي سټالین، کټ مټ هغه وخت چې خونړۍ تصفیه یې پیل کړه، د شوروي اساسي قانون یې منځته راووړ، چې د کاغذ پر مخ ډېر ښه ښکارېدی. د برتانیې او اسرائیلو په شان یو څو هیوادونه بیا یو واحد لیکلی سند نه لري مګر بیا هم دواړه هیوادونه ځانته اساسي قوانین لري. د برتانیې دودونه، قوانین، قضایي تعاملات او عنعنات، چې د پېړیو په جریان کي یې تکامل موندلی دئ، دومره قوي دي چې د برتانیې حکومت ځان هغو ته مکلف بولي. ځکه نو ویلای سو چې برتانیه هم اساسي قانون لري.

اوس د ډېرو هیوادو په اساسي قوانینو کي فردي حقوق او آزادي ګاني په څرګنده توګه بیان سوي دي. د امریکې د متحده ایالاتو په اساسي قانون کي دا کار ډېر پخواسوی دئ، مګر کاناډا خپل د حقوقو او آزادي ګانو منشور یوازي په کال ۱۹۸۲ع کي لاسته راووړ. برتانیي دې ته معادل شی یوازي په کال

۲۰۰۰ع کې هغه وخت تر لاسه کړ، چې برتانیې د اروپا د بشر د حقوقو تړون ومانه. تر دې دمخه، د برتانیې حقوق او آزادي ګاني دومره ښکاره او روښانه نه وې.

له اساسي قوانینو څخه داسې توقع کېږي چې د حکومت تشکیلات، مؤسسات، او حدود وټاکي او د اقلیت او اکثریت د ګټو تر منځ توازن منځته راوړي. مګر ټول اساسي قوانین داسې نه کوي. سیاست پوهان نه یوازي هغه څه څېړي چې لیکل سوي وي، بلکې هغه څه چې په عمل کې تطبیقېږي، هم څېړي. د امریکې اساسي قانون، د مثال په توګه، ډېر لنډ دئ او ډېر شیان یې ناویلي پرې ایښي دي. د دې اساسي قانون اووه مادې تر ډېره حده د دولت د هرې څانګې اقتدار ټاکي، وروستني یوویشت ضمایم یې په پراخه توګه مدني حقوق تعریفوي مګر ډېر شیان یې و تفسیر ته آزاد پرې ایښي دي.

په مقابل کې بیا، ډېرو هغو هیوادونو چې تر دوهمې عمومي جګړې وروسته استقلال ګټلی دئ، داسې اساسي قوانین جوړ کړي دي چې د پام وړ جزئیات لري. تر جنګ وروسته د جاپان اساسي قانون، چې په کال ۱۹۴۶ع کې په جاپان کې د امریکې د نظامي حکومت لخوا په پنځو ورځو کې تسوید سو، یوازي د خلګو د حقوقو او وظایفو په باب څلویښت مادې لري چې د کار حق، د آبرومنده ژوند حق، او د اجتماعي امتیازاتو حق په بر کې نیسي. تر جنګ وروسته د جرمني د اساسي قانون لومړۍ ماده هم د حقوقو یو اوږد لیست لري، چې نه یوازي اساسي حقوق او آزادي ګاني په بر کې نیسي بلکې همدارنګه، د دولت لخوا د ښوونې او روزنې د سیسټم او د اقتصاد څارنه او کنټرول په دې اوږده لیست کې شامل کړه سوي دي.

د برازیل د ۱۹۸۸ع کال اساسي قانون ډېر حقوق راغونډ کړي دي. په هفته کې څلویښت ساعته کار، د روغتیا او تقاعد پلانونه، حد اقل مزد (معاش)، حد اکثر سود، د محیط حفاظت او داسې نور زیات حقوق، چې د برازیل کمزوری اقتصاد یې تر عهده نه سي وتلای. اوس ډېر کسان په دې عقیده دي چې دا دومره زیات ټولنیز او اقتصادي حقوق باید له لومړي سره د برازیل په اساسي قانون کې نه وای داخل کړه سوي، دا ډول حقوق په نورو قوانینو اړه لري او یا هم باید آزاد بازار ته ورپرېښوول سوي وای. په نویو اساسي قوانینو کې د داسې حقوقو داخلول، چې عملي کېدای نه سي، معمول څکه دئ چې تسوید کوونکي

يې فکر کوي دوی اجتماعي او اقتصادي مشکلات اصلاح کولای سي.

برتانیه ښايي بې له ليکلي اساسي قانون څخه ژوند وکړای سي، که څه هم اوس د برتانيې حکومت د يوه ليکلي اساسي قانون د تسويد په تکل کي دئ. د امريکې متحده ايالات بيا د يو ډېر عمومي اساسي قانون سره کارونه سر ته رسولای سي. په برتانيه او هم د امريکې په متحده ايالاتو کي، جزئيات د وخت له تېرېدلو سره تکميل سوي دي. مګرپه دې راوروسته کلونو کي منځته راغليو ملتونو ډېر اوږده ليکلي اساسي قوانين جوړ کړي دي چي هر شی يې په ډېر تفصيل پکښې ځای کړی دئ.

د اولس لوړترين قانون:

ملتونه اساسي قوانين په هماغه دليل منځته راوړي لکه د بين النهرين قانونګذار هامورابي Hammurabi چي د بابل له پاره درلود او هغه دا چي غوښتل يي د اولس دعاليترين قانون بنسټ کښېږدي. اساسي قوانين د ټولني اساسي او مهم قوانين دي چي په اسانۍ سره بايد تغير پکښې رانه وستل سي. په يوه هيواد کي اساسي قانون داسي يو معيار دئ چي د هغه پر اساس د حکومت او يا هم د خلګو فعاليتونه ارزيابي کېږي. مقننه قوه کولای سي سږکال يو قانون جوړ کړي او بل کال يي لغوه کړي، مګر په اساسي قانون کي تغير راوستل قصداً ډېر مشکل کړه سوی وي. په سويډن کي، د اساسي قانون تغيرات بايد د عمومي انتخاباتو په شمول د پارلمان د دوو پرله پسې دورو لخوا تصويب سي. د امريکې د متحده ايالاتو په اساسي قانون کي تغيرراوستل تر دې لا هم مشکل دئ. ډېر عام طرزالعمل يي دا دئ چي د سنا او اولسي جرګې دوه پر دريمه برخه يي بايد تصويب کړي وروسته يي بايد د ايالتي پارلمانو د استازو درې پر څلورمه برخه هم تصويب کړي. دا چي د امريکې په اساسي قانون کي د کال ۱۷۹۱ راپه دې خوا يوازي اوولس واره تغيرات راغلي دي، دا ښيي چي د دې کار طرزالعمل څومره مشکل دئ.

د اساسي قانون عمومي ماهيت:

څرنګه چي اساسي قوانين، که هرڅومره په تفصيل ترتيب سوي هم وي، ټول حقوقي او اداري مسايل او مشکلات په برکي نيولای نه سي. ځکه نو په

ډېرو ځایونو کي د اساسي قانون محکمه منځته راوړل سوې ده څو وکولای سي په ټاکلو حالاتو کي د لوړترین قانون (یعني اساسي قانون) تفسیر وکړي. د اساسي قانون د قضایي تفسیر مفهوم په نړیواله سطحه کي یو نوی شی دئ، چي لومړی د امریکې په متحده ایالاتو کي منځته راغی او په دې وروستیو لسیزو کي نورو ځایونو ته هم پراخ سوی دئ. اساسي قانون باید د ټاکلو پېښو پر وخت تفسیر سي. څوک دا صلاحیت لري چي د اساسي قانون د عباراتو او جمله بندیو د تفسیر په هکله تصمیم ونیسي؟ په لومړي سر کي د امریکې متحده ایالاتو، او اوس تر ډېرشو زیاتو هیوادونو دا مسئولیت د عالیترینې ملي محکمې پر غاړه وراچولی دئ. چي دا محکمه د قضایي بیاکتني (تجدید نظر) قدرت لري او کولای سي د حکومت هغه اعمال چي دا محمکه یې د اساسي قانون خلاف وبولي، لغوه او باطل اعلام کړي. د قضایي بیا کتني د قدرت په هکله هم مخالف او موافق نظریات وجود لري. په امریکا کي ډېرو منقدینو ستره محکمه (په تېره بیا هغه وخت چي ارل وارن Earl Warren له۱۹۵۳ع څخه تر ۱۹۶۹ع پوري د ستري محکمې قاضي و) په دې متهم کړه چي خپله شخصي فلسفه یې د مملکت د قانون په توګه تحمیلوله. تر ډېره حده پوري په رشتیا سره هم، اساسي قانون هغه څه دي چي مفسرین یې تفسیروي، مګر ډېر وخت د عندي subjective تفسیر خطرهم ورسره تړلی دئ.

همدارنګه، د جرمني د اساسي قانون فیډرالي محکمه چي د امریکې د ستري محکمې پر سیسټم جوړه سوې ده (مګر د امریکې له ستري محکمې سره یې توپیر دا دئ چي دا محکمه شپاړس قاضیان لري) دا صلاحیت او وظیفه لري چي له اساسي قانون سره، چي دوی یې Grundgestez بولي، د ټولو قوانینو مطابقت یقیني کړي. مګر ټولو هیوادونو و ستري محکمې ته د قضایي بیا کتني صلاحیت نه دئ ورکړی، ځینو هیوادونو دا قدرت مقننه قوې ته ورسپارلی دئ. په برتانیه کي یوازي پارلمان د اساسي قانون د تفسیر صلاحیت لري.

اساسي قوانین او د اساسي قانون مطابق حکومت کول:

اساسي قانون تر ډېره ځایه په دې اړه لري چي څرنګه تفسیرېږي. دوه بېل ملتونه به سره ورته اساسي قوانین ولري مګر په عمل کي به بنایي بالکل

سره بېل وي. د سوېډن او ایټالیا اساسي قوانین سره ورته جوړښت لري، مګر د دوی سیاسي کلتور ډېر سره بېل دئ. ځکه نو د دوی لیکلي قوانین په جلا توګه وظیفه اجراء کوي. اساسي قانون کېدای سي چي یوه افسانه وي. د شوروي اساسي قانون د دولت یو چوکاټ درلودی چي د اولسي جرګې او سنا څخه جوړه مقننه قوه یي درلوده او اجرائیه او اداري واک د وزیرانو شورا ته ورکړه سوی و، چي و یوې کابینې ته ورته وه. اولس ته هم د ډیموکراټیکو حقوقو یو اوږد لیست منل سوی و. په واقعیت کي، د فردي حقوقو په ګډون، هرڅه د کمونست ګوند د لوړپوړي ډلي په کنټرول کي وه.

د اساسي قانون مطابق Constitutionalism معنی دا ده چي د حکومت واک محدودیت ولري. دا کار د انګلستان له مګنا کارتا Magna Carta څخه راپیل سوی دئ چي په کال ۱۲۱۵ع کي د انګلستان اشرافو پاچا د هغه په امضا کولو مجبور کړ. دا ستر منشور [مګنا کارتا] د ډیموکراسۍ یادونه نه کوي او صرف د پاچا واک محدودوي. مګر د پېړیو په جریان کي، له هغه څخه په برتانیه، د امریکې په متحده ایالاتو او کاناډا کي دډیموکراسۍ او فردي آزادي ګانو د خپرولو او پر مخ بیولو له پاره کار اخیستل سوی دئ. هغه ملتونه چي له اساسي قانون له مخي اداره کېږي، قوانین او حقوقي مؤسسات یي د حکومت په قدرت کي محدودیت راولي څو د خلکو اساسي حقوق تر پښو لاندي نه سي. له بلي خوا، مطلقه او استبدادي حکومتونه په اساسي قانون محدود نه دي، که هر څو هم په اساسي قانون کي یي ذکر سوی وي، خو افراد او اقلیتونه د حکومت د خپل سره اعمالو په وړاندي د ډېر لږ حمایت څخه برخوداره وي. په ۱۹۷۰ع کلونو کي، د چیلي او ارجنټاین په رژیمونو کي په زرهاوو تورن چپي عناصر، سره له دې چي په اساسي قانون کي د بشري حقوقو وعده ورسره سوې وه، [ورک] سول (یعني شکنجه او ووژل سول).

د اساسي قانون هدف:

که څیني ملتونه په هغه څه چي په اساسي قوانینو کي لیکل سوي دي عمل نه کوي، نو ولي ځان ته د اساسي قانون د لیکلو تکلیف ورکوي؟ اساسي قوانین یو لړ دندې سر ته رسوي: اساسي قوانین په لیکلي توګه د ملي ایډیال (ارمان، نصب العین) سمبولیک شکل وړاندي کوي، د دولتي تشکیل او

ساختمان فورمولبندي کوي، او همدارنګه اساسي قوانین هڅه کوي د حکومت د حکمروایي کولو حق تصدیق کړي.

د ملي ایډیال په توګه، د امریکې د متحده ایالاتو د اساسي قانون د مقدمې preamble له مخې، د امریکې ملت و شپږو اهدافو ته وقف دئ: د لا زیات بشپړ وحدت منځته راوړل، د عدالت منځته راوړل او قایمول، د آرامۍ او سوکالۍ تضمین، د ملت ګډه دفاع، د ټولو خلګو د عمومي هوساینې له پاره هڅه کول، او د اولس د آزادۍ ساتنه. د ملي ایډیال په توګه، د شوروي د ۱۹۷۷ع کال اساسي قانون اعلام وکړ، چې شوروي اتحاد یوه (پرمختللې سوشیالیسټي ټولنه) ده چې یوه بې طبقې یوتوپیا (خیالي نړۍ) به منځته راوړي. د ملي ایډیال په توګه، د المان د فیدرالي جمهوریت اساسي قانون هڅه کوي د نازي حکومت هر ډول اثرات له منځه یوسي، پرېکړه کوي چې د نړۍ د سولې له پاره به خدمت کوي، او په ډاګه دا اعلاموي چې د المان د خلګو هیڅ ګروپ به له الماني تابعیت څخه محروم نه کړه سي، چې البته دا د هټلر د نورنبرګ د قانون په مقابل کي یو عکس العمل دئ چې د هغه قانون له مخې په سلهاوو زره المانیان له تابعیت څخه محروم سول.

د اساسي قانون مقدمې او د حقوقو لیستونه سیمبولیکي څرګندوني دي چې د اساسي قانون د تدوینوونکو (لیکونکو) د ارزښتونو، ایډیالونو او اهدافو ښکارندویي کوي. مقدمې ډېر عمومي شکل لري او په دې پوري اړه لري چې څرنګه تفسیرېږي. مثلاً د امریکې په اساسي قانون کي د "لا زیات بشپړ وحدت منځته راوړل" څه معنی لري؟ د امریکې داخلې جنګ د همدې پوښتني په هکله د مناقشې په نتیجه کي منځته راغی. په اساسي قانون کي د "عدالت منځته راوړل او قایمول" یعني څه؟ عدالت څه شي دئ، او آیا عدالت د ټولو اتباعو له پاره یو شان دئ؟ دا چې امریکایي افریقایان (په امریکا کي تور پوستان امریکایي افریقایان بولي) د دوو پېړیو له پاره د مساوي حقوقو څخه محروم کړه سوي وي، نو اوس باید دوی ته په پوهنتون کي د شامیلدو او هم د کار په برخه کي امتیاز ورکړه سي؟ اساسي قانون یو ملي ایډیال دئ مګر د اهدافو او ارزښونو تفسیر یې ځینو تصامیمو ته اړتیا لري (یعني په تفسیرپوري اړه لري).

اساسي قانون همدارنګه یوه لیکلې تشریحي نقشه ده، چې د حکومت د

غړو دندې پکښې ټاکل سوي وي، د دولت د بېلابېلو قواوو صلاحیت او محدودیت پکښې تعریف سوی وي، او هم د مخالفتونو د رامنځته کېدلو په صورت کي د حل مناسبي او منظمي لاري چاري راته څرګندي وي. د امریکې اساسي قانون له لومړۍ څخه تر دریمي مادې پوري د کانګرس، جمهور رئیس او قضائیه قوې د وظایفو کُلي تشریح کوي. کانګرس کولای سي مالیات او ګمرکي محصولات ټول کړي، مګر پر صادراتو باندي محصول نه سي وضع کولاي. جمهور رئیس د نظامي قواوو اعلی قومندان نومول سوی دئ، مګر د معاهداتو د انعقاد له پاره باید د سنا (مشوره او موافقت) تر لاسه کړي. په یوه سیسټم کي چي د قواوو تفکیک موجود وي، اساسي قانون د دولت د بېلابېلو قواوو د صلاحیتونو او مسئولیتونو وېش سر ته رسوي او هم د هري څانګي قدرت محدودوي.

بل هیڅ اساسي قانون د امریکې په شان د "checks and balances" څخه کار نه اخلي، ډېر یې حتی د قواوو پر وحدت تأکید کوي. لږ هیوادونه دي چي د قدرت له تمرکز څخه د امریکې د بنسټ ایښوونکو پلرونو په شان کرکه کوي. د روسیې د ۱۹۹۳ع کال اساسي قانون جمهور رئیس ته ډېر زیات او پارلمان، دوما Duma، ته ډېر لږ قدرت ورکړی دئ او ډېر لږ روسان په دې بې توازنۍ باندي اندېښمن دي. حتی ډېر روسان د انارشۍ د مخنیوي او اقتصادي ثبات له پاره یو قوي جمهور رئیس خوښوي، چي په سر کي واقع وي. دا چي یو اساسي قانون څرنګه عملي کېږي، لکه مخکي چي وویل سول، د یوه هیواد په سیاسي کلتور پوري ډېره اړه لري.

له بلي خوا، اساسي قانون د مرکزي او منطقوي یا محلي حکومتونو تر منځ د قدرت وېش هم ټاکي. په فیډرالي سیسټم کي، قدرت او مسئولیتونه د مرکزي حکومت او ایالتي او ولایتي حکومتونو تر منځ وېشل سوي وي. المان او استرالیا، د امریکې د متحده ایالاتو غوندي، فیډرالي سیسټمونه دي. د دوی اساسي قوانینو مرکزي حکومت ته د خارجي پالیسۍ، دفاع او د پیسو د چاپولو د چارو کنټرول ورسپارلی دئ. د مثال په توګه، د المان د بواریا Bavaria اولس خپله خارجي پالیسي نه سي ټاکلای او د امریکې په متحده ایالاتو کي ټکساس Texas خپلي پیسې نه سې چاپولای. ټاکلي صلاحیتونه مرکزي دولت ته سپارل سوي او نور بیا ایالت یا ولایت ته پرېښوول سوي دي. د

امریکې د متحده ایالاتو په اساسي قانون کي دا وېش یو عمومي شکل لري، هر هغه قدرت او صلاحیت چي مرکزي حکومت ته نه دئ ورسپارل سوی هغه په ایالاتو پوري اړه لري. ایالتونه عموماً معارف، پولیس، روغتیایي چاري، او محلي تجارت کنټرولوي. د قدرت دا ډول وېش په دې وروستیو کلونو کي دومره واضح نه دئ، ځکه چي فیډرالي حکومت د معارفو، روغتیا او داسي نوري چاري هم پر غاړه اخیستي دي.

ډېر هیوادونه توحیدي unitary سیسټمونه لري، په دې معنی چي دوی قدرت په منطقوي اساس وېشلی نه دئ بلکي قدرت یې د مملکت په پایتخت کي متمرکز کړی وي. د توحیدي سیسټمونو په اساسي قوانینو کي، لکه په فرانسه کي، ځیني منطقوي اختیارات مشخص سوي وي، مثلاً ځیني سیمي کولای سي چي مالیات وضع کړي، منطقوي جرګې انتخاب کړي او یا د سیمي د انکشاف له پاره پلانونه جوړ کړي. توحیدي سیسټمونه د مرکز او ولایاتو تر منځ د قدرت په توازن پسي نه ګرزي، مګر بیا هم ښایي ځیني سیمو ته څه اختیارات ورکړي. دا سیسټمونه ښایي ځیني موجوده ولایتونه او سیمه ییز اداري واحدونه سره ګډ، سره جلا او یا یې له منځه یوسي، مګر دا کار په فیډرالي سیسټم کي نه سي کېدلای ځکه هر اداري واحد خپل حقوقي او قانوني وجود لري.

اساسي قانون همدارنګه ښایي یو حکومت ته سمبولیک او یا هم عملي مشروعیت وروبخښي. ډېر ملتونه یو دولت تر هغو پوري په رسمیت نه پیژني چي یو لیکلی اساسي قانون یې منځ ته راوړی نه وي . دا ځکه چي اساسي قانون د دوام او مسئولیت ښکارندوی وي. د امریکې د متحده ایالاتو د کانفیډرېشن قانون او تر هغه راوروسته اساسي قانون، د امریکې د استقلال ښکارندوی و. زیاتره اساسي قوانین په رژیم کي د عمده تغیراتو تر منځته راتلو وروسته لیکل سوي دي څو وکولای سي د نوي رژیم د واکمنۍ حق تثبیت کړي. د یوه رژیم تر له منځه وړلو وروسته د اساسي قانون جوړوونکې یوه جرګه constituent assembly (دا د فغانستان لویي جرګې ته ورته ښکاري) منځته راځي څو نوی اساسي قانون ولیکي. د هسپانیې پارلمان چي په ۱۹۷۷ع کال کي انتخاب سوی و، ځان یې په اساسي قانون جوړوونکې جرګې واړاوه څو وکولای سي د فرانکو Franco سیسټم لغوه کړي او پر ځای یې د کال ۱۹۷۸

اساسي قانون منځته راووړ. کله چې یې دا دنده سر ته ورسوله، بیر ته و کورتس cortes یعني عادي پارلمان ته راواوښت. په کال ۱۹۹۰ع کې، د بلغاریا خلکو یوه ۴۰۰ کسیزهستره ملي جرګه انتخاب کړه څو تر کمونستې رژیم وروسته نوی اساسي قانون ولیکي. کله چې یې دا کار سر ته ورساوه، په کال ۱۹۹۱ کې د بلغاریا خلکو د ملي جرګې ۲۴۰ کسیزه پارلمان وټاکی. د طالبانو تر له منځه وړلو وروسته، افغاني ډلي په یوه لویه جرګه کې، چې د افغانستان عنعنوي اساسي قانون جوړوونکې جرګه ده، سره راغونډ سول چې د ۲۰۰۴ع کال نوی اساسي قانون جوړ کړي. مګر، جنګسالاران، چې د افغانستان د ډېرو برخو اداره یې په لاس کې ده، دا اساسي قانون په باک نه راوړي.

په اساسي قوانینو کې د عنعناتو، او نوي قوانینو له امله بدلون راوستل کېږي. د مثال په توګه، د امریکې د متحده ایالاتو په اساسي قانون کې د سیاسي ګوندونو یادونه نه ده سوې، مګر بیا هم ګوندي سیستم د امریکې د سیاسي جریان یو منل سوی اړخ تشکیلوي. قضایي تعاملات او حکومتي دود و دستور هم د ټولني اساسي قوانین جوړوي. اساسي قوانین باید له وخت سره د تطابق کولو لپاره د تغیر قابلیت ولري.

آیا اساسي قانون د حقوقو تضمین کولای سي؟

د دوهمي عمومي جګړې په دوران کې، نازیانو په ملیونو خلک تري تم کړل، جاپاني لښکرو چین لوټ او تالا کړ. په عکس العمل کې یې، نړۍ د دې ډول دهشت او وحشت د مخنیوي له پاره ګامونه اوچت کړل. په کال ۱۹۴۸ع کې، د ملګروملتونو عمومي اسمبلې، د بشر د حقوقو جهاني اعلامیه تصویب کړه. دا یوه سمبولیکه (چې واقعي اجرائیه قدرت نه لري) اعلامیه ده او داسي بنسټیز مفاهیم او معیارونه پکښې ځای سوي دي چې ډېر دولتونه نه غواړي په اسانۍ سره سرغړونه ځني وکړي. هغه هیوادونه چې سرغړونه ځني وکړي (د مثال په توګه ماوتسه تونګ په ملیونونو چینایان مړه کړل، صدام حسین پر خپلو عراقیانو زهري ګاز استعمال کړ، لورینت کابیلا په کانګو کي پر قبیلوي قتل عام سترګې پټې کړې) نو د نړیوالي مرستي او تجارت په برخه کې له تجرید سره مخامخ کېږي. که څه هم د بشري حقوقو د معیارونو ټاکنه په مستقیمه توګه عملي کېدونکې نه ده، سره له دې هم موږ دې ته هڅوي چې

غوښتنه او پلټنه يي وکړو. دا جهاني اعلاميه، چي د فرانسې د حقوقو د اعلامیې او د امریکې د آزادئ د اعلامیې په تقليد منځته راغلې ده، عمده مدني او بشري حقوق په قطعي توګه تصديقوي چي حکومتونه يي په خپل سر او په زور سره له چا څخه اخیستلای نه سي. دا اعلامیه مدني او بشري حقوق، د ژوند حقوق او همدارنګه د غونډي کولو، بیان، مذهب او سیاسي برخي اخیستني آزادي ګاني په بر کي نيسي. په جهاني اعلاميه کي همدارنګه ډېري اقتصادي او کلتوري اړتیاوي هم شاملي دي، چي هغه د کار کولو، تعلیم کولو، واده کولو، فاميل درلودلو اولويولو او د فاميل د اړتياوو د پوره کولو له حقوقو څخه عبارت دي. د خپل کلتور مطابق ژوند کولو حق هم په جهاني اعلاميه کي داخل دئ. د دې ټولو حقوقو عملي کول تقريباً ناممکن کار دئ او لړو کسانو يې د عملي کولو هڅه کړې ده. حقیقت دا دئ چي د حقوقو او آزادي ګانو تعریفول او مشخص کول ډېر ګران کار دئ او ټول ملتونه مدني آزادي ګاني په یوه او بل شکل ایساروي. د اقلیتي ډلو ستونزه نړیوال شکل لري. په اروپا کي د مدني حقوقو تر ټولو جدي ستونزه له جتانو Gypsies سره ده، چي تقريباً په هر ځای کي په نفرت او کرکه ورته کتل کېږي.

اقليتي ګروپونه او مدني آزادي ګاني:

ډېر لږ ملتونه متجانس شکل لري. ډېر يې د نژادي، ایتنیکي، مذهبي، کلتوري او ژبني پلوه د متفاوتو اوسېدونکو څخه جوړ سوي دي او د دوی مدني یا کلتوري آزادي ګاني زیاتره وخت له خطر سره مخامخ کوي. د امریکې د متحده ایالاتو د فلوريډا په ایالت کي هیتيان Haitians او په کاليفورنيا کي چيکانو Chicanos تر څو چي انګرېزي ژبه زده نه کړي په ناوړو شرايطو کي ژوند کوي. په برتانيه کي هنديان او پاکستانيان، په فرانسه کي الجزايريان اوپه جرمني کي ترکان تر فشار لاندي دي څو له مسلط کلتور سره تطابق وکړي. مګر جهاني اعلاميه وايي چي اقليتونه حق لري خپل کلتور وساتي. په داسي حالاتو کي، آيا جهاني اعلاميه عملي کېدای سي او يا دا چي بايد عملي سي؟ د امریکې په متحده ایالاتو کي د (څو کلتورئ multiculturalism) مناقشه په دې سوال پوري تړلې ده: آيا د امريکې متحده ايالات بايد هر ایتنیکي ګروپ پر خپل حال پرېږدي؟ آيا د دې هر يوه ګروپ کوچنیان حق

لري چې پخپله مورنۍ ژبه د زده کړې شرايط ورته برابرسي؟ په کال ۱۹۹۸ کې، د کلیفورنیا د ایالت اکثریت رایه ورکوونکو، د اکثریت لاتینیانو (په امریکا کې دا خلک هسپانیشان بلل کېږي) په شمول، ۲۲۷ لمبر قانوني پېشنهاد تصویب کړ، چې د هغه له مخې په ښوونځیو کې په دوو ژبو زده کړه پای ته ورسېده او انګریزي ژبه د زده کړې یوازنۍ معیاري ژبه سوه. آیا په دې ځای کې حقوق تر پښو لاندې سول؟ او یا که حقوق پرمخ ولاړل؟ د امریکې ډېر هسپانوي ژبې اوسېدونکې غواړي اولادونه يې انګرېزي زده کړي.

په امریکا کې د بیان ازادي:

د امریکې د متحده ایالاتو د حقوقو د اعلامیې لومړۍ ضمیمه وایي چې: "کانګرس باید داسې قانون جوړ نه کړي چې ... د بیان آزادي، یا د مطبوعاتو آزادي او یا هم د سوله ییزې غونډې کولو آزادي محدوده کړي". امریکایان د بیان آزادي د ډیموکراتیک ملت نښانه بولي. هغه خلک چې حکومت بد او یا خراب بولي، باید په ډاګه همداسې وویلای سي. د حکومت یا مذهب پر ضد یو هنري کار (مثلاً یو تصویر، کارتون) باید د حکومت د مداخلې او څېړنې سبب ونه ګرزي.

دا خبره اسانه ښکاري مګر اسانه نه ده. آیا د پوهنتون په ساحه کې یو متعصب زده کوونکی دا حق لري چې د افریقایي امریکایانو پر ضد نفرت راوپاروي؟ (په امریکا کې تورانو ته افریقایي امریکایان ویل کېږي). آیا یوه ورځپاڼه دا حق لري چې داسې معلومات خپاره کړي چې ملي امنیت ته زیان ورسوي؟ موږ ټول ښایي د بیان د آزادۍ حق ته عقیده ولرو، مګر پر دې خبره به هم قناعت ولرو، چې د هر څه له پاره حدود وجود لري. د بیان په آزادي کې دا حق شامل نه دئ چې یو څوک زیانمن او ناوړه غلط معلومات خپاره کړي، مثلاً پولیس ته اطلاع ورکړي چې په پلاني کور کې مخدره مواد سته مګر هغه حقیقت ونه لري.

د بیان آزادي او فتنه ګري:

د نارضایتۍ او بغاوت د منځته راوړلو په مقصد د حکومت او حکومتي مقاماتو انتقادول فتنه ګري SEDITION بلل کېږي. د امریکې د متحده

ایالاتو حکومت د حقوقو د اعلامیې له تصویب راهیسي څو ځله د افراطی بیانونو د بندولو او شنډولو له پاره د فتنه ګرۍ له قانون څخه کار اخیستی دئ. د امریکې کانګرس د فتنه ګرۍ لومړی قانون په کال ۱۷۹۸ کي تصویب کړ. دا قانون د فرانسې د انقلاب امریکایي مدافعینو ته متوجه و، ځکه چي په دې وخت کي د امریکې د متحده ایالاتو دولت له فرانسې سره په یوه نا اعلان سوي جنګي حالت کي واقع و. داسي فرض سوې وه چي دا قانون به هغه وخت ختمېږي چي د جمهور رئیس جان ادمز John Adams د جمهوري ریاست دوره پای ته ورسېږي. دې قانون څه حقوقي شخړي رامنځته کړې مګر څرنګه چي ختم سو نو د ستري محکمې له خوا یې له اساسي قانون سره مطابقت ونه ازمویل سو. دوهم ځل د فتنه ګرۍ قانون د داخلي جنګ په دوران کي هغه وخت منځته راغی چي جمهور رئیس لینکن د جنګ د شمالي ایالاتو د مخالفینو د ځپلو له پاره له خپل جنګي صلاحیته کار واخیست. دا موضوع ستري محکمې ته وړاندي سوه، مګر ستري محکمې د ده د اعمالو په هکله له قضاوت کولو څخه ډډه وکړه، ځکه نو د دې قانون قانوني والی بیا هم ونه څېړل سو. تر داخلي جنګ وروسته ټول (سیاسي بندیان) وبخښل سول.

په شلمه پېړۍ کي د فتنه ګرۍ قوانین:

د لومړۍ عمومي جګړې په دوران کي، په کال ۱۹۱۷ع کي، د جاسوسۍ قانون منځته راغی چي د قاضي هولمز Justice Holmes د (واضح او موجود خطر) دکتورین یې راوزېږاوه. دا هغه وخت و چي سوسیالستانو او سوله غوښتونکو خلګ دې ته راپارول چي په عسکري کي له خدمت کولو څخه ډډه وکړي څو په دې توګه په لومړۍ عمومي جګړه کي د امریکې د متحده ایالاتو د شاملېدلو مخه ونیسي. د دې قانون په وسیله د نظامي جلب او احضار په چارو کي د مداخله کولو هر ډول هڅې منع سوې. یو شمېر کسان د جاسوسۍ د قانون له مخي په کال ۱۹۱۹ع کي متهم سول. څو سوه کسان، د سوسیالست ګوند د مشر یوجین ډیبز Eugene Debs په شمول، تر دې قانون لاندي بندیان سول، مګر زیات یې تر جنګ وروسته خوشي سول.

په ۱۹۴۰ او۱۹۵۰ع کلونو کي، د فتنه ګرۍ قوانین و کمونیستانو ته متوجه سول. په ۱۹۴۰ع کال کي د سمیت د قانون Smith Act، له مخي دا یو

جرم سو، چې څوک د تشدد له لارې د حکومت د له منځنه وړلو هڅه وکړي او یا هم د لیکلو موادو د توزیع له لارې د دې ډول عمل غوښتنه وکړي او یا هم په خپله خوښه د داسې سازمانونو یا ډلو غړي سي چې د تشدد له لارې د حکومت د له منځه وړلو هڅه کوي. د سمیت قانون ډېرې مباحثې او مناقشې راپورته کړې، مګر تر کال ۱۹۵۱ع پورې یې لا هم د اساسي قانون له مخې قانونیت ونه ازمویل سو. مګر په همدغه کال ستري محکمې د امریکې د کمونست ګوند د مشرانو محکومیت تائید اوتصدیق کړ، دا په داسې حال کې چې دوی د تشدد له لارې د حکومت د راپرځولو په هیڅ ډول څرګند عمل متهم سوي نه وه. قاضي القضات وینسن داسې حکم صادر کې چې "پخپله د توطئې موجودیت دئ چې خطر تشکیلوي، نه د څرګند عمل موجودیت او یا نه موجودیت". تر دې راوروسته د سمیت د قانون د قانونیت (یعني دا چې د اساسي قانون مطابق دئ او کنه) په هکله نور احکام هم صادر سوي دي، مګر دا احکام یو له بله متفاوت وه. د مثال په توګه، په کال ۱۹۵۷ع کې د وارن محکمې Warren Court د امریکې د کمونست ګوند مشرانو ته برائت ورکړ او فیصله یې داسې صادره کړه چې د دې قضیې په هکله څرګند او ښکاره عمل وجود نه لري او یوازې مجرد او خیالي بغاوت وجود لري. څلور کاله وروسته بلې محکمې د سمیت د قانون هغه برخه تائید او تصدیق کړه چې د کمونست ګوند غړیتوب یې غیرقانوني بللې و. مګر دې محکمې دا خبره هم واضح کړه چې په داسې یوه ګوند یا سازمان کې فعال غړیتوب چې د تشدد له لارې د حکومت د له منځه وړلو نیت او مقصد ولري، هم جرم دئ.

د کمونستانو د تخریبکارۍ پر ضد تر ټولو سخت قانون تر دوهمې عمومي جګړې وروسته د مک ارتي McCarthy په دوران کې تصویب سو. د ۱۹۵۰ع کال د مک کارن McCarran قانون (د داخلي امنیت قانون) کمونستان په فیډرال حکومت او یا د دفاعي چارو په مربوطو صنایعو کې له کار کولو څخه منع کړل. دې قانون د تخریبي فعالیتو د کنټرول هیئت منځته راووړ، چې دا قانون تطبیق کړي. او همدارنګه هغه سازمانونه چې د تخریبي فعالیتونو د کنټرول هیئت په نخښه کول، مجبور وه چې د لویې څارنوالۍ له دفتر سره ځان راجستر کړي. که څه هم د داخلي امنیت قانون په مجموع کې هیڅکله د اساسي قانون په خلاف اعلان نه سو، مګرد تخریبي فعالیتونو د

کنټرول د هیئت لخوا د په نخښه سوي هر سازمان او یا فرد راجسټرېښن د لويي څارنوالۍ له دفتر سره د اساسي قانون خلاف اعلان سوی دئ. په پای کي، کله چي ټول په دې پوه سول چي د تخريبي فعاليتونو د کنټرول هيئت هيڅ تر لاسه نه کړل، نو په کال ۱۹۷۳ع کي دا هيئت لغوه سو. په زړه پوري خبره دا ده چي د امريکې د متحده ايالاتو حکومت د ويټنام د جنګ په خلاف د انتقادونو د مخنيوي له پاره اساساً هيڅ ونه کړل، ضديت او مخالفت ډېر پراخ و، او د جنګ اعلان هم نه و سوی.

د امريکې په متحده ايالاتو کي د حکومت له خوا د بيان د آزادۍ د محدودولو او يا د مشکوکو کسانو د بندي کولو تاريخ دا ښيي، چي د امريکې د حقوقو د اعلاميې Bill of Rights تفسير د وخت په تېرېدلو سره تغير مونذلی دئ. کله چي کانګرس، جمهور رئيس، او محاکِم خطر او تهديد ويني، دوی ډېر محدوديتونه رامنځته کوي او په نورو وختو کي بيا دومره سخت ګېري نه کوي. حقوق په پېښو او حالاتو پوري ډېره اړه لري. د ۲۰۰۱ع کال د سپتمبر د يوولسمي تر تروريستي حملې وروسته، لږو امريکايانو ته د سلهاوو مشکوکو خلګو د بندي کېدلو په هکله تشويش موجود و. څو کاله وروسته، د افراطي عکس العملونو له په نظر کي نيولو سره، ځينو امريکايانو ته دا تشويش پيدا سو، چي د وطن پرستۍ په قانون Patriot Act کي بايد ځيني داسي اصلاحات راوستل سي چي له اساسي قانون سره ټکر ونه کړي.

کله چي موږ په نورو هيوادونو کي پر بشري او مدني حقوقو باندي محدوديتونه وينو، نو له پېښو او حالاتو سره د حقوقو ارتباط بايد په ياد ولرو. ځيني رژيمونه په رشتيا سره هم تر ډېر فشار لاندي وي او مخالفين غواړي له منځه يي يوسي (چي زيات وخت يي دلايل هم معقول وي). څرنګه چي په انتخاباتو کي هم هر وخت لاس وهنه کېږي او يا هم تش په نامه وي، نو د تشدد په شمول په غيرقانوني وسايلو سره د داسي رژيمونو له منځه وړل يوازنۍ لار ده. په داسي حالاتو کي د بيان آزادي تشدد راپاروي او په تشدد سره د رژيم د له منځه وړلو لامل (سبب) ګرزي. حکومتونه چي په هر نامه وي، کله چي د له منځه تللو له بېري سره مخامخ سي، پر حقوقو تېری کوي. ميانمر (چي پخوايي برما بلله)، جنوبي کوريا، اندونيزيا، مصر، ايران، جنوبي افريقا، ارجنټاين او ډېرو نورو هيوادونو خپل هغه سياسي مخالفين په بنديخانو چخلي

(ننه ایستلي) چي په لوړ اواز ږغېدلي دي. (ازاد بیان) یوازي یو ښه شی نه دئ، کېدلای سي چي ډینامایټ واوسي. د بیان آزادي په ثبات لرونکو او مشروع حکومتونو کي او په آرامو وختونو کي وده کوي. په لنډ ډول ویلای سو چي دب یان آزادي یو سیاسي شی دئ.

عمده مفاهیم

د اساسي قوانینو د تغیر خطرونه:

ملتفت اوسئ هغو هیوادونو ته دا مسئله د بې ثباتۍ نخښه ده، چي په پرله پسې توګه خپل اساسي قوانین تبدیلوي او دا ښیي چي هیڅ اساسي قانون د خلګوپه زړونو کي ځای نه دئ نیولی. فرانسې، له انقلاب راهیسی پنځلس اساسي قوانین درلودلي دي چي ځیني یې عملي سوي هم نه دي. برازیل د استقلال اخیستلو راهیسي (۱۸۲۲ع کال) اووه اساسي قوانین درلودلي دي. د ټیټو د واکمنۍ په وخت کي، یوګوسلاوېې په هره لسیزه کي یو اساسي قانون رامنځته کړی دئ چي هر نوی اساسي قانون یې تر پخواني اساسي قانون مبهم او مشکوک و.

د یوګوسلاویا د ۱۹۶۳ع کال په اساسي قانون کي د مقننه قوې پنځه خوني ټاکل سوي وې. (مقصد د قانون ساز مجلس خوني دي چي په انګرېزي کي د chamber کلمه ورته استعمال سوې ده. د مثال په توګه د افغانستان مقننه قوه له دوو خونو څخه جوړه ده چي یوه یې اولسي جرګه او بله د مشرانو جرګه ده). د هیواد په داسي لوړ او ستر قانون باندي پرله پسې تجربې سرته رسول ښیي چي په یوګوسلاویه کي هیڅ اساسي قانون مشروعیت نه و درلودلی او په کال ۱۹۹۱ع کي د یوګوسلاوېې د خونړۍ تجزیې یو علت هم دا و. اساسي قوانین ډېرمهم دي او د تجربه کولو شی نه دئ.

د کاناډا نوی اساسي قانون:

کاناډا په یو بېل او عجیب حالت کي وه. د برتانیې د ۱۸۶۷ع کال د شمالي امریکا قانون، چي د برتانیې د پارلمان لخوا تصویب سو، کاناډا ته آزادي ورکړه. مګر د برتانیې د دومینیون (واک لرونکې مستعمره)په توګه

کاناډا په خپل اساسي قانون کي د تغیر راوستلو له پاره د برتانیي د عوامو د مجلس House of Commons منظورۍ ته اړتیا درلوده. د کاناډایانو دتندي غوښتي ورځ په ورځ زیاتېدلې او د خپل اساسي قانون (هیواد ته د راستنېدلو) تقاضا او غوښتنه یي کوله، یعني غوښتل یي چي خپل اساسي قانون بیر ته کاناډا ته راوړي. د دوی دا غوښتنه یوازي په کال ۱۹۸۲ع کي تر سره سوه او همدارنګه یو بل شی په لاس ورغی چي پخوا هیڅ نه درلودی او هغه د حقوقو او آزادي ګانو منشور و، چي د امریکې د حقوقواعلامیې ته ورته دئ.

حق څه شي دئ؟

(حقوق) له کمه ځایه راځي؟ آیا حقوق طبیعي دي که مصنوعي؟

کلاسیک مُفکّرین، د امریکې د بنسټ ایښوونکو پلرونو په ګډون، (طبیعي حقوق) د بِشري حقوقو اساس بولي. طبیعت د خداي تعالي اراده ځرګندوي چي تمیز یي ګران کار نه دئ. هر څوک ډېر ژر او په غریزي توګه پوهېږي چي یو تعمیر په جیټ الوتکه باندي ویشتل غلط عمل دئ. ژوند او آزادي د انسانانو طبیعي حق دئ، ځکه نو حکومت یوازي د ښه علت له پاره خلګ د دې اساسي حقوقو څخه محروومولای سي. بشري حقوق په عمومي توګه داسي فورمولبندي کېدای سي چي مثلاً له (استبداد څخه آزادي)، چي د توماس جفرسن لویه اند پېښنه وه.

مدني حقوق نوي شیان دي او په لوړه سطحه کي قرار لري، دا حقوق د عصري ډیموکراسۍ له زېږېدو سره را منځته سول چي په هغه کي خلګ د بیان آزادۍ او د رایي ورکولو حق ته اړتیا لري. دا حقوق د بشري حقوقو په شان ځرګند او روښانه نه دي. د مطبوعاتو آزادي به ښایي تر بشري حقوقو زیاتره په مدني حقوقو پوري اړه ولري، که څه هم دواړه یو په بل کي سره نغښتي دي. هغه خلګ به چي د مدني حقوقو څخه محروم دي (لکه د حکومت مخالف ګوند جوړولو حق) ډېر ژر ځانونه په یو ډیکټاټوري رژیم کي بندیان ویني.

اقتصادي حقوق بیا تر ټولو نوي حقوق دي چي په نولسمه پېړۍ کي له سوسیالستانو سره راپیدا سول، چي حقوق یي د مادیاتو و ساحې ته متوجه کړل. د فرانکلین روزویلټ Franklin D. Roosevelt په شان خلکو دې ډول حقوقو ته انکشاف ورکړ او داسي فورمولبندي سوي دي چي خلګ باید په

کفایت ژوند وکړي (یعني په اصطلاح ډوډۍ، کور او کالي ولري)، کار ولري او د زده کړې امکانات ورته برابر وي. خلګو ته د دې حقوقو تأمینول ډېري پیسې غواړي چې حکومت یې باید د مالیاتو له عاید څخه پوره کړي.

د جاپاني الاصلو امریکایانو توقیف:

د امریکې د متحده ایالاتو په تاریخ کې د اقلیت پر حقوقو باندې ډېر لوی تېری په ۱۹۴۲ع کال کې پېښ سو. د بدنامه ۹۰۶۶ لمبر تقنیني فرمان له مخې، ۱۲۰۰۰۰ جاپاني امریکایان د امریکا په لوېدیځ ساحل کې د دې غلطې عقیدې پر اساس توقیف سول چې ګویا دوی په امریکا کې اوسېدونکې دښمنان وه (په داسې حال کې چې زیات شمېر یې په امریکا کې زېږېدلي وه). د دوی کورونه، بزنسونه او آزادي په زور او غیرقانوني توګه څني واخیستل سول. دوی له دوړو او خاورو ډکو کمپونو ته چې اغزن سیمونه پر راچاپېره وه او د نازیانو کمپونو ته ورته وه، ولېږدول سول. له امریکې سره د بې وفایي یوه پېښه هم د جاپاني امریکایانو په هکله چا ثبوت نکړای سوای. دوی یوازې د نژادي تبعیض او جنګي دوران د لیونتوب قربانیان وه.

حتی د جنګ وزیر هنري ستیمسن Henry L. Stimson سره، چې دا امر یې لاسلیک کړ، دا بېره موجوده وه چې دا کار به (اساسي قانون ته یوه بې ساري ضربه ورکړي). دا رشتیا هم اساسي قانون ته یوه لویه ضربه وه، خو یوازې په کال ۱۹۸۳ع کې د امریکې یوې فیډرالي محکمې د دې توقیف د غیرقانونیت فیصله صادره کړه. دا ناوړه تاریخي پېښه ښیي چې حتی په یوه ډېره با ثباته ډیموکراسي کې (د امریکې په شان) هم د بې اساسه او اغراق آمېزي وارخطایي په وخت کې مدني آزادي ګاني تر پښو لاندې کېدای سي. (د سپټمبر تر یوولسمې وروسته د مسلمانانو په مقابل کې هم دې پېښې ته ورته عکس العمل وښودل سو). دا خبره د یادونې وړ ده چې له جاپاني الاصلو امریکایانو څخه جوړ سوی ۴۴۲ لمبر جګړه ییز کنډک یو له هغو یونیټونو څخه و، چې ډېر زیات مډالونه یې تر لاسه کړل.